

ЛІТЕРАТУРА РІДНОГО КРАЮ

УДК 821.161.2

Володимир ПОЛІЩУК

ЛІТЕРАТУРНА ЕНЦИКЛОПЕДІЯ ЧЕРКАЩИНИ (Подача сьома)

Ваганти, голіарди – середньовічні мандрівні клірики (здебільшого ченці-втікачі), школярі, студенти в Німеччині, Франції, Англії, Півн. Італії, які складали сатиричні, любовні, застольні пісні та дотепні пародії на церковні тексти й ритуали, за що В. переслідувались церквою і владою. У середовищі В. виникло чимало студентських пісень, зокр. «Gaudeamus igitur». Розквіт творч. В. припадає на XII-XIII ст. Схоже явище в укр. л-рі – творчість мандрівних дяків. Понад 50 перекладів творів В. укр. мовою здійснив Мирон Борецький (1941-2007), який тривалий час працював у Черкаському педінституті. Ці переклади він умістив у книзі «Поезія вагантів» (2007), написавши до неї передмову.

Тв.: Поезія вагантів. Переклад М.Борецького та А.Содомори. – Львів, 2007.

Лит.: Укр. літ. енциклопедія. – Т. 1. – К., 1988.

«В сім'ї вольній, новій» – літературно-мистецьке свято, яке щорічно проводиться в Україні на пошанування Т.Г. Шевченка. Започатковане 1980 року Постановою ЦК Компартії України і Ради Міністрів УРСР. Із середини 1980-х років набуло статусу Міжнародного. Проводиться щорічно в березневі (до дня народження і дня пам'яті Т.Г. Шевченка) або в травневі (до дня перепоховання Т.Г. Шевченка в Україні) дні. До 1991 р. основні події свята відбувались на Черкащині (Звенигородщина, Канівщина, Чигиринщина, Черкаси), у місцях, пов'язаних із перебуванням Т.Г. Шевченка. У незалежній Україні започаткувалася традиція (естафета) проведення свята послідовно в різних областях країни, але на Черкащині щорічно проводяться урочисті заходи в рамках свята (передовсім Канів, Тарасова гора). Під час проведення свята на Черкащину щорічно приїждять письменницькі делегації з різних областей України, представники української діаспори та представники зарубіжних країн. У рамках свята на Черкащині побували сотні письменників із різних країн світу. Особливо широко й велелюдно проводяться свята в ювілейні шевченківські роки (зокрема 1989, 2011, 2014 роки). До часу проведення свята зазвичай приурочуються різні важливі пошанівні події: відкриття пам'ятників Т.Г. Шевченку, музеїв чи музейних кімнат, меморіальних знаків чи дошок, фестивалів, виставок, літературно-мистецьких свят тощо. У 1980-х роках за наслідками проведення свята друкувалися шевченківські збірники «В сім'ї вольній, новій», в яких уміщувалися художні, художньо-документальні, малярські твори, фотоматеріали шевченківської тематики. Підготовка та проведення свята широко висвітлюються в загальноукраїнських і обласних засобах масової комунікації.

Лит.: Про проведення Шевченківського літ.-мист. свята «В сім'ї вольній, новій»: Постанова // Зібрання постанов Уряду УРСР. – 1980. – №12. – с. 9-10; Олійник Б. «До всіх народів світу...» // Наука і культура. Україна. – К., 1982. – с. 294-296; Свято «В сім'ї вольній, новій» на Черкащині // Черкаський край. – 2000. – 19 травня.

«В Цариграді на риночку» (інша назва – «Пісня про Байду») – історична пісня, яка відома в багатьох записах. Відноситься до тематичного циклу історичних пісень про боротьбу з турецько-татарськими нападниками і про турецьку неволю. Складена не пізніше XVIII ст. Прототипом пісенного героя Байди прийнято вважати князя Дмитра Вишневецького, який у 50-х роках XVI ст. був старостою канівським і черкаським. Образ Байди в пісні – це не стільки прототип князя Д.Вишневецького, скільки збірний образ палкого патріота України й «віри християнської», який воліє прийняти жорстку смерть, але

не зрадити своїм ідеалам. Образ Байди уособлює традиційний образ українського героїчного епосу, помітні елементи ідеалізації й гіперболізації рис.

Дотичність Вишневецького-Байди до Черкащини конкретизує ще одна історична пісня – «Славний козаче, славно зажився», записана в с. Жовнин (тепер – Чорнобаївського р-ну Черкаської обл.) і теж, як схилиються до думки науковці, творить образ названого героя. У пісні названо ряд конкретних топонімів:

Славний козаче, славно зажився,
Закупив города і Побережжя все,
Од Києва до Канева, а сам сидиш у Черкасах,
А того ти та й не знаєш,
Що татари йдуть, Оболонь беруть...

У коментарях до пісні сказано, що *Оболонь* – райцентр Полтавської обл., недалеко від якого на р. Сулі татари мали постійний брід Горошин. Оболонь... була своєрідним форпостом перед Черкасами. Одна з центральних вулиць у Черкасах названа на честь пісенного героя Байди-Вишневецького.

Тв.: Історичні пісні. – К., 1961. – 1068 с.

Вадецький Борис Олександрович (16/29.12.1907, Петербург – 29.03.1962, Москва) – рос. письменник. Закінчив Ленінград. ун-т (1930). Автор історичних та історико-біогр. творів, які стали основн. жанром творч. В. Він – автор повістей і романів «Простий смертний» (1950), «Глинка» (1954), «Оповідання про флотоводця» (1958) та ін.. Важливе місце у творч. В. посідає шевченківська тематика. У повістях «Повернення» (1939), «Акин Терезі» (1956) і романі «Повнозвучність» (1964) В. відтворив окремі етапи життя Т.Шевченка, передовсім період заслання й після нього. Шевченко постає людиною великої духовної сили й мужності. Образ Т.Шевченка є одним із центральних і в романі «Глинка», де показано взаємини поета й композитора. Окремі твори В. писалися в контексті шевченківських ювілеїв 1939 і 1964 рр.

Тв.: Вадецький Б. Акин Терезі. Шевченко на засланні. – К., 1964.

Лит.: Шевченківська енциклопедія. – Т.1. – К., 2012.

Вайнер Еріх Бернгард Густав (4.08.1890, Магдебург, Німеччина – 20.04.1953, Берлін) – нім. поет, перекладач, публіцист, політ. діяч. Закінчив школу мист-в у Берліні (1912), належав до співзасновн. спілки пролет-револ. письм Німеччини (1928). У 1933-1946 діяльність в антифашист. еміграції (Швейцарія, Франція, СРСР, Іспанія). 1935 р. подорожував Україною, зацікавлення укр. л-рою припали на 1939-1940 рр., коли В. у складі делегації нім. поетів-емігрантів імовірно побував і на Тарасовій горі в Каневі. З поет. спадщини Шевченка В. переклав 68 творів, з них 40 поезій нім. мовою перекладено вперше. Серед перекладів були і твори, які стосуються Черкащини – «Гайдамаки», «Чигрине, Чигрине», «Стоїть в селі Суботові», «Холодний Яр». Переклади В. з Шевченка максимально наближені до першотворів. В. писав і оригінальні поезії (зб. «Балаган», «Буремні балади» та ін.).

Лит.: Шевченківська енциклопедія. – Т.1. – К., 2012.

Вайчюнайте Юдіта (12.07.1937, Каунас) – литовська поетеса. Закінчила Вільнюський ун-т (1959). Авторка збірок «Весняні акварелі» (1960), «Мов зелене вино» (1962), «Флюгери» (1966), «Скрипка» (1984) та ін.. Серед перекладів, здійснених В., і поезії уродженки Корсуня Тамари Коломієць. Серед перекладачів творів В. укр. мовою – уродженець Христинівщини Станіслав Зінчук.

Лит.: Укр. літ. енциклопедія. – Т. 1 – К., 1988.

Вайян-Кутюр'є Поль (8.01.1892, Париж – 10.10.1937, там само) – франц. письменник, літ. діяч. Закінчив Паризький ун-т. Учасник Першої світової війни. Автор повісті

«У відпустці» (1919), зб. оповідань «Солдатська війна» (1919) – антивоєнна тематика. Зб. віршів «ХІІІ танців смерті» (1920), «Червоні поїзди» (1922), ін. твори. Окремі вірші В.-К. укр. мовою переклав уродженець Золотоніщини Микола Терещенко.

Тв.: Вайян-Кутюр'є П. Переможна зброя // Україна. – 1980. – №17.

Літ.: Укр. літ. енциклопедія. – Т.1. – К., 1988.

Вакуленко Дія Тодорівна (01.07.1933, Київ) – укр. літературознавець, канд. філол. наук (1970). Закінчила Київ. ун-т (1956), у 1961-90 рр. працювала в Ін-ті л-ри ім. Т.Г.Шевченка. Авторка досліджень із питань розвитку укр. драматургії ХХ ст.: монографії «Сучасна українська драматургія. Основні тенденції розвитку (1945-1972)» (1976), книг про творчість уродженця Черкащини, драматурга О. Корнійчука – «Олександр Корнійчук. Життя і творчість» (1985), «Олександр Корнійчук» (літ. портрет) (1980), пізніших публікацій про письменника, в яких розпочала наукове переосмислення творчої спадщини О. Корнійчука.

Тв.: Вакуленко Д. Олександр Корнійчук. – К., 1985.

Літ.: Укр. літ. енциклопедія. – Т.1. – К., 1988.

Валері Поль (30.10.1871, Сет, Франція – 20.07.1945, Париж) – франц. поет, член Франц. академії з 1927 р. Закінчив ун-т у Монпельє. Почав писати під впливом С. Малларме й А. Рембо. Автор зб. «Молода парка» (1917), «Альбом старих віршів» (1920), «Зачарування» (1922) та ін., драм. поеми «Мій Фауст» (1941). Один із зачинателів інтелектуального напрямку у франц. поезії. Серед перекладачів творів В. укр. мовою – Микола Терещенко із Золотоніщини.

Літ.: Укр. літ. енциклопедія. – Т.1. – К., 1988.

Вальзер Мартін (24.03.1927, м. Вассербург, Німеччина) – нім. письменник. Навчався в Тюбінгенському ун-ті. Автор романів «Філіпсбурзькі подружжя» (1957), трилогії «Половина гри» (1960), «Одноріг» (1966), «Катастрофа» (1973), «Хвороба Галлістля» (1972), «По той бік любові» (1976), «Робота душі» (1979), «Лебединий дім» (1980) та ін. В. один із родоначальників політич. драми в Зах. Німеччині, обстоював загальнолюдські цінності, засуджував гітлеризм. Автор низки драм: «Дуб і кролик» (1962), «Чорний лебідь» (1964), «Брудна гра» (1975). Окремі твори В. укр. мовою переклали уродженці Черкащини – Євген Попович із Канівщини та Олексій Логвиненко зі Шполянщини.

Тв.: Вальзер М. Робота душі. Перекл. О.Логвиненко. – К., 1984.

Літ.: Укр. літ. енциклопедія. – Т.1. – К., 1988.

ВАПЛІТЕ (Вільна Академія пролетарської літератури) – літ. організація, що виникла в Харкові в кін. 1925 р. До неї ввійшли колишні члени «Гарту» й окремі члени «Плугу» та ін. літ. орг. Виступала проти «масовізму» «Плугу», за високу письменницьку майстерність, орієнтовану на «психологічну Європу». Головним «ідеологом» В. був М. Хвильовий, до організації входили М. Яловий (президент), О. Досвітній, Ю. Яновський, М. Йогансен, М. Куліш та ін., у т. ч. уродженець Умані Ю. Смолич і пов'язаний з Уманню М. Бажан (не відігравали ключових ролей у «В»). Члени В. активно впливали на літ. процес в Україні 1920-х рр., активно обстоювали національний розвиток, М. Хвильовий виступав проти орієнтації на Москву (гасло «Геть від Москви!»), що було потрактовано більшовиками звulьгаризовано. 1928 р. влада змусила В. «самоліквідуватися». Більшість членів В. в 1930-х рр. були репресовані. Друкувався журн. «Вапліте» (вийшло 5 чисел), у якому публікувались і Ю.Смолич та М. Бажан. Діяльність членів В. в Україні стали об'єктивно вивчати й оцінювати вже за часів незалежності. Серед дослідників – проф. Черкаського нац. ун-ту Л. Кавун (монографія «М'ятежні» романтики вітаїзму: проза ВАПЛІТЕ» (2007).

Літ.: Укр. літ. енциклопедія. – Т.1. – К., 1988.

Вапцаров Никола Йонков (24.11/7.12.1909, м. Банско – 23.07.1942, Софія) – болгарський поет. 1932 р. закінчив морське училище у Варні. Страчений гітлерівцями за антифашист. діяльність. В. виступив новатором у творенні поезії. В. – автор єдиної поет. збірки «Пісні мотора» (1940), драми «Коли хвиля шумить» (вид. 1957 р.). У 1930-х поставив на самодіяльній сцені виставу «Наймичка» за повістю Т. Шевченка й виконував у ній одну з ролей. Серед перекладачів творів В. укр. мовою уродженець Монастирищини Захар Гончарук і пов'язаний з Уманню Микола Бажан.

Тв.: Вапцаров Н. Пісні про людину. – К., 1981.

Лит.: Укр. літ. енциклопедія. – Т.1. – К., 1988.

Варіанти фольклорні – текстові різновиди народнопоетич. твору, що виникають у процесі передачі від покоління до покоління або його поширення в різних регіонах. До тексту твору свідомо або стихійно вносяться зміни, доповнення, скорочення, зумовлені вподобаннями виконавця, прагненням його чи кол-ву змінити, поліпшити текст відповідно до місцевих звичаїв, говірки і т.д. Змінюватися могли не тільки текст, але й мелодійне звучання. Явище В. ф. дуже поширене. Показовим прикладом можуть бути, скажімо, тексти нар. казки «Мудра дівчина» (один — зі шкільного курсу л-ри, інший – запис у с. Полствин Канівського р-ну) і текст казки «Семиліточка».

Лит.: Українська фольклористика. Словник-довідник. – Тернопіль, 2008. – 448 с.

Варава (Варавва) Григорій Петрович (09/21.01. 1884, м. Канів – 18.12.1937, м. Черкаси) – укр. письменник, художник, громад. діяч. Брат О. П. Варавви. Літ. твори писав під псевд. В. Стеблик. Походив із селянської багатодітної родини. Початкову освіту здобув у Канівському міськ. двоклас. училищі (1897), навчався в Київському худож. училищі, куди був зарахов. одразу в 4 клас (1904). Мешкав у Каневі, працював писарем у різних конторах. 1902 р. познайомився і заприятелював із В. Винниченком, разом із ним подорожував Україною «для розбуркання приспаних», наймалися на сезонну працю. В. Винниченко цю подорож висвітлив в опов. «Кузь і Грицунь», де під Грицуном персоніфікував В., а під Кузем – себе. У Києві під впливом Винниченка В. став членом Революц. укр. партії (РУП), згодом Укр. соц.-дем. робітн. партії (УСДРП). Зазнав переслудівань, арештів і заслання від царату (був у Канівській, Звенигородській, Лук'янівській у Києві в'язницях, на засланні у Вологодській губ.). 1908 р. повернувся до Канева, проводив активну громад. і видавничу роботу (створив і ред. газети «Каневская неделя», «Канівське слово»). В. активно підтримував Укр. революцію, за що пізніше переслідувався більшовиками (арешти 1921, 1929, 1937 рр.), змінював місця мешкання й роботи (Миронівка, Тульчин, Бердичів, Харків, Канів). Окрім роботи службовцем, В. періодично виконував мистецькі (малярські) роботи, писав портрети, краєвиди. Після арешту 9.10.1937 р. В. був шаблонно звинувачений у зв'язку з «укр. бурж. націоналістами», у знайомстві з В. Винниченком та ін. діячами тощо. Засуджений до розстрілу «трійкою», В. був страчений у Черкасах 18.11.1937 р. Реабілітований 1989 р.

Літ. творчість В. розпочав 1908 р., коли в газ. «Рада» під псевд. «В. Стеблик» опублікував оповідання зі свого в'язничного буття – «Землячок», «Шпик», «Песиміст». Найпліднішими в літ. плані для В. стали 1920-ті, коли він написав більшість своїх творів, відображаючи в них переважно драматичні і трагічні події в Україні: у харків. журн. «Нова Громада», редагованому О. Варавою, В. публікує оповідання «Непописаний листок» (про вбоге життя євреїв Бердичева), «Воронячі дні» (про голод 1921 р. в Україні, обидва – 1924), «кооперативний жарт» «Прожектори» (1925), тема якого – в жанровому визначенні; опов. «Боже діло» – про українізацію та лігвоцид українців (1924), «Ганьба» та «Уламок іржавого» (1925), «Червона книжечка» (1926), «Бувальщина» (1926) – всі про стихійний опір селян більшовицькій владі. В. переклав укр. мовою окремі твори нім. і рос. письменників. Із великим пієтетом В. ставився до Т. Шевченка, часто відвідував могилу поета, робив записи до книги відвідувачів, організовував екскурсії, фотографував події на

Тарасовій горі. «З ім'ям Григорія Петровича Варави пов'язане оформлення території Шевченківського заповідника в 20-х роках. За його проектом було зроблено стильові арки біля підніжжя Тарасової гори і коло самої могили. Григорій Петрович виконав і портрет Кобзаря» (Р. Танана). Як художник В. оформив першу зб. свого брата О. Варави (Олекси Кобця) «Ряст» (1913). Крім В. Винниченка В. приятелював із Г. Косинкою, К. Трохименком, Я. Єрмолаєвим. Ім'ям В. в Каневі названо вулицю, в місцевій гімназії відкрито музей братів Варавів.

Тв.: Стеблик В. Воронячі дні. Оповідання та п'єса. – К., 2002. – 232 с.

Лит.: Енциклопедія сучасної України. – Т. 4. – К., 2005; Жадько В. Черкашина. Універсальна енциклопедія. – К., 2010; Танана Р. Шанувальник Кобзаря / Стеблик В. Воронячі дні. – К., 2002; Чередниченко Д. Що записано в душі // Неопалима купина. – 1995. – № 3-4.

Варава (Варавва) Олексій Петрович (29.03.1892, м. Канів – 05.09. 1967, м. Боффало, штат Нью-Йорк, США) – укр. письменник (поет, прозаїк, перекладач), журналіст, педагог, громад. діяч. Брат Г. П. Варави. Походив із багатодітної селян. родини із околиці Канева. Учасник Першої світ. війни, за деякою інф., повний Георгіївський кавалер. Навчався в Канів. двокласній школі, Кооперативному ін-ті (м. Київ, 1919), з 14 років мусив працювати, заробляти на прожиття, був у наймах на Катеринославщині, писарчуком. 1911 повернувся до Канева. Перше оповідання В. «Під Новий рік» (1912) надруковане в газ. «Рада». У 1913 р. в Каневі вийшла зб. віршів «Ряст» (54 твори), яку художньо оформив брат Г. Варава (1993 р. в Каневі зб. «Ряст» перевидано Д. Чередниченко із меншою кількістю віршів). Збірка вийшла під псевд. «Олекса Кобець» і включала вірші громадянського звучання, вірші для дітей, які засвідчили природний талант і український патріотизм молодого автора. Із поч. Першої світової В. потрапив на фронт, брав участь у боях, на Зах. Україні потрапив в австрійський полон (м. Фрайштадт), перебував у таборі, де було бл. 20 тис. українців. Вів активну націон.-виховну і культурну роботу, друкувався в табірному часописі «Розвага» та віденській газ. «Вісник СВУ», в якій велася рубрика «З поезій полоненого О. Кобця». У таборі написав патріот. п'єсу «В Тарасову ніч», яка ставилась у табір. театрі й була видана у Відні (1917). Там само 1917 р. вийшла зб. віршів В. «Під чужим небом», яка була пізніше перевидана в Києві: «табірна лірика О. Кобця-полоненого – це розривання замкнутого світу в неволі мисленим ширянням у часопросторі» (Я. Погребенник). Збірку складають поезії «родинного блоку», шевченківської тематики («Тоді й тепер», панегірик «Хвала Шевченкові» та ін.), громадська лірика («Мій краю коханий...», диптих «Там далеко дзвонять дзвони» та ін.), в якій відчутне епічне мислення, сюди відносяться й заключні вірші, якими В. започатковує ряд художніх маршів («Українським Січовим Стрільцям», «Гей, то не в небі грім гуде», «Пісня Волі», «Ані ступеню назад», «Од синього Дону до сивих Карпат»), пейзажна лірика («На осінні мотиви», «На весняні мотиви»), в якій немає «чистої» пейзажистки, а поєднання з іншими мотивами. У поезіях В. 1916-17 рр. над описовістю домінує вираження внутрішніх переживань наскрізного героя-оповідача, в них майже зникли риси учнівства. По війні В. повернувся до Києва, здобув освіту, редагував журн. «Громада», в 1922 р. – ред. літ.-ного двотижневика «Нова Громада», в якому друк. молоді укр. літератури. Із 1925 – в Харкові. 1928-30 рр. В. – головний літ. редактор Всеукр. Фотокіноуправління (ВУФКУ, Одеса), після чого перейшов на творчу роботу. 1931 р. вийшов вершинний твір В – худож.-докум. роман «Записки полоненого», який згодом буде кількаразово перевидано на еміграції та в незалеж. Україні. Твір присвяч. подіям світової війни, має виразне демократичне, антимілітарне спрямування, його ставлять поряд із «Трьома товаришами» Ремарка. «О. Кобець, безперечно, найбільший пацифіст у нашій літературі. У книзі немає штучної фабули, але внутрішньої стрункості надають їй ліризм і глибока гуманність, якими пронизано всі розділи твору» (Ю. Бойко-Блохин); «Записки полоненого» і з погляду мистецького, і документального – це є унікальна і безконкурентна річ» (Гр. Костюк); «Записки полоненого» – чудові. Вони стоять вище від подібних писань інших авторів про події Першої світової війни» (В. Дорошенко).

Перша публ. роману була двома вид. (звичайн. – 5 тис. прим.; і в серії «Роман-газета» – 200-тис. прим.), конфіскована владою через «націоналізм» автора. В. – автор кіносценаріїв «Люлі, люлі, дитино!» (за ін. даними – роман; 1933) та «Червона хустина» (за опов. А. Головка, 1934). У 1930-х В. активно працював як перекладач: переклав укр. мовою бл. 50 найвідоміших опер і оперет на замовл. держ. опери та понад 400 окремих музич.-вокальних номерів для потреб Харківської радіостанції; йому належить переклад «Війни і миру» та «Анни Кареніної» Л. Толстого, трьох томів творів М. Горького, романи Жуль Верна «80 тисяч кілометрів під водою» та ін. Під час Другої світ. війни В. лишився на окупов. території й мусив в емігрувати з України, рятуючись від заочно присудженого смертного вироку. Мешкав у Німеччині, а з 1950 р. – у США (Бюффало). Ще будучи у Львові (1944), В. написав велику зб. творів для дітей і молоді «Сходить сонце» (надрук. у США 1961 р.), в якій умістив поетичні, прозові та драмат. твори, структуровані за віковим цензом читачів. Видав дів збірки – «Христова ялинка» та «Коли задзвонить великодній дзвін. Канівська народна легенда». Вірш В. «Від синього Дону до сивих Карпат», покладений на муз. М. Гайворонського, став улюбл. піснею укр. Пласту. Залишив незаверш. Белетризовані спогади про митців «розстріляного відродження» («Незабутні дні і люди українського ренесансу» – із кн. «Записки письменника»), цікаву епістолярну спадщину, невидані твори. У Каневі відкрито музей братів Варавів, установлено літ.-мист. премію ім. Олекси Кобця.

Примітка щодо написання прізвища: дослідник і родич Варав І. Максимов зазначає, що «п'ятнадцятирічний Григорій (Варава – авт.) пробував писати своє прізвище з двома «в», що потім прижилося в меншого брата – Олексія, але за сучас. правописом подвоєння в таких словах зникло. Та й у метричних книгах Спасо-Преображенської церкви в усіх Варавів «друге в» одне».

Тв.: Кобець Олекса. Ряст. Вірші для дітей. – Черкаси, 1993; Сходить сонце. Декламатор-читанка. – Нью-Йорк, 1961; Записки полоненого. – Вид. п'яте. – К., 1993.

Лім.: Чередниченко Д. Що записано в душі // Неопалима купина. – 1995. – № 3-4; Науменко В. Хто ж він Олекса Кобець (Варавва)? // Березіль. – 2009. – № 7-8; Нитченко Д. Він був першим українським патріотом // Там само; Погребенник Я. Малознана сторінка в історії укр. лірики поч. ХХ ст.: «фрайштадтська творчість» О.Кобця (Варавви) // Укр. л-ра в школі. – _____. – С. 106-108; Шевчук Вал. Про Олексю Вараву та його літ. містифікацію // Укр. мова і літ. в школі. – 1991. – № 12.

«Варіації» – літературний гурт, який діяв у Черкаському держ. ун-ті ім. Б. Хмельницького на рубежі 1990-х – 2000-х рр. років. До складу «В» входили переважно студенти-філологи ун-ту, зокрема Роман Лютий, Ірина Козоріз, Наталія Коваль, Ганна Синьоок, Аліна Пономаренко, Ольга Бусел, Тарас Горбенко, Тетяна Лимаренко, Оксана Боднар, Людмила Касян, Олена Надточій та ін. Вони стали авторами колективного збірника «Літературний гурт «Варіації» (1999), в якому вміщено віршові та прозові тексти. На середину 2010-х років із членів «В» стали кандидатами філол. наук Н. Коваль, О. Надточій, Г. Синьоок, журналістами І. Козоріз (Гилюк), Т. Лимаренко (Воронцова), талановитими освітянами Т. Горбенко, Р. Лютий та ін. Дві збірки поезій та монографію має Г. Клименко-Синьоок, монографію О. Надточій, збірку віршів Т. Воронцова. Керівником гурту «В» був письменник і вчений В. Пахаренко. Сторінку творів гурту «В» опубліковано в газ. «Жива вода» (березень, 1999).

Тв.: Літературний гурт «Варіації». Поезія. Проза. – Черкаси, 1999. – 44 с.

Лім.: Пахаренко В. Варіації таланту // Тарасові джерела. – 1998. – березень; Поетична хвиля Шевченкового краю // Жива вода. – 1999. – березень.

Варнак Охрім (справж. – Василенко Онопрій Омелянович) (3/15.06.1861, с. Каврай Золотоніського р-ну – 20.12.1921, м. Золотоноша) – український письменник, публіцист. Виступав також під псевд. і криптон. О. В., Онисько Васюта, Степовий Вітер. Походив із селянської родини. Певно, освіту здобував у рідних краях. У 1882 р. пішов на службу до рос.

армії – писарем інженерного управління, інтендантом, загалом службі віддав 35 років, саме службою зумовлені його переміщення: Полтава, Петербург, Севастополь, Варшава, Брест, Бобруйськ. Мав демократичний, проукраїнський світогляд, сформований передовсім під впливом творчості Т. Шевченка. Найуживаніший псевдонім – «Варнак» – від назв Шевченкових творів – поеми й повісті. Шевченківська тематика домінує в діяльності і творчості В. 1888 р. В. написав вірш «На вічну пам'ять Шевченкові», 1890 – поезію «Сумно, мій друже, на рідному полі», «Вечір в пам'ять Т.Г. Шевченка», 1891 – «На той світ. На вічну пам'ять Т. Шевченкові», 1897 – «Таємний співець. Посвята Шевченковій пам'яті». Шевченківська тематика домінує в публіцистиці В. (статті «Догляд Шевченкової могили», «Причинок до Шевченкового побуту в Орській кріпості», «Шевченкові роковини в Сімферополі» та ін.). В. організовував відзначення шевченківських ювілеїв у Петербурзі, Сімферополі, Бресті. Збирав кошти на встановлення пам'ятника Шевченкові в Києві. Він – автор подорожніх нотаток «Від Севастополя до Золотоноші» (1892), в яких відобразив незavidну картину сільського життя в Україні, оповідань «Мусій Кріпиця, або Правда кривду переважить» (1891), в якому показав прагнення людей до освіти, «З принципу» – про тяжке солдатське життя. 1906 р. в Бресті В. організував із солдатів хор і театральну трупу, з якою ставив п'єси Т. Шевченка, І. Карпенка-Карого, М. Старицького. Друкувався в журналах «Зоря», «Дзвінок», «Літературно-науковий вістник», «Маяк», газеті «Буковина». З перемогою Укр. революції повернувся до Золотоноші, працював у повітській газеті «Вісті», писав і публікував вірші революційної тематики («Відгук», «Голос із села») під псевд. Степовий Вітер. Є відомості, що В. готував до друку збірку «Моя бандура, або Що було на серці», рукопис якої не зберігся. В. клопотався літературним становленням Івана Ле (Мойсі).

Тв.: Варнак О. Догляд Шевченкової могили // Зоря. – 1892. – №20.

Лит.: Пономаренко М. Співець Жовтня // Прапор Леніна. – 1981. – 23 червня; Пономаренко М. Поет Кобзареві школи // Черкаська правда. – 1988. – 21 листопада; Тихий В. Співець слави Кобзареві // Вісник Золотоніщини. – 2013. – 21 червня.

Варченко Василь (не встан., Звенигородка – 26.01/6.02.1770, с. Кодня Житомирської обл.) – бандурист. Учасник гайдамацького повстання 1768-69 рр. на Правобережній Україні. Супроводжував гайдамаків у походах зі Звенигородки до Козацької Долини (тепер – с. Козацьке), Водяників, Кобеляк. Піснями та грою на бандурі підносив бойовий дух повстанців. За вироком польсько-шляхетського суду страчений у містечку Кодня. Ім'я В. присвоєно одній із вулиць у Звенигородці. Бандурист і письменник М. Литвин написав про В. худож. твір «На погибель».

Лит.: К.Ф.У.О. (Ухач–Охорович Костянтин Францович). Коденская книга и три бандуриста // Киевская старина. – 1882. – №4; Полотай М. Гайдамацькі кобзарі // Народна творчість та етнографія. – 1984. – №3; Хоменко В. Бандурист із Звенигородки // Шевченків край. – 1964. – 18 січня.

Василевська Ванда Львівна (21.01.1905, м. Краків, Польща – 29.07.1964, Київ) – польська письменниця, громадська діячка. Народилась у сім'ї польського публіциста й перекладача, шевченкознавця Леона Василевського. Закінчила Краківський ун-т (1927), 1939 емігрувала до СРСР, мешкала у Львові, Києві. Дружина драматурга О. Корнійчука, уродженця Черкащини. Писала польською мовою. Учасниця Другої світової війни (фронтний журналіст). У повоєнний час – член Всесвіт. Ради Миру. В л-рі дебютувала як поетеса (1923), виступала як публіцист і прозаїк. В. – авторка повістей і романів «Обличчя дня» (1934), «Вітчизна» (1935), «Земля в ярмі» (1938), романної трилогії «Пісня над водами» (1942 – Сталін. премія), написаної в річищі соцреалістичної естетики. У творч. доробку В. повісті «Райдуга» (1942 – Сталін. премія, одноймен. фільм із Н. Ужвій у головній ролі), «Просто любов» (1944, Сталін. премія) та ін. Разом з О. Корнійчуком написала лібрето опери «Богдан Хмельницький». У серпні 1945 р. разом із О. Корнійчуком В. відвідала Канів, ознайомила з історичними місцями міста, побувала на могилі

Т. Шевченка, мандрувала козацькими шляхами Канівщини й Корсунщини (Мартинівка, Таганча, Корсунь, а далі – на Умань). В Умані відвідала Софіївку, згадала польськ. поета С. Гошинського, який тут учився на поч. XIX ст. Наслідком цієї подорожі стала стаття В. в «Правде»: «Мальви и лом», у якій авторка описала повоєнне відродження укр. землі. Досліджувала творчість В. уродженка Черкас В. Ведіна, статтю «Незабутня Ванда» написав М. Бажан, доля якого тісно пов'язана з Уманню.

Тв.: Василевська В. Твори: У 8 т. – Укр. переклад. – К., 1966-68.

Лит.: Вєдина В. Ванда Василевская. – В кн.: История польской л-ры. – М., 1969; Бажан М. Полум'яна Ванда. Спогади. – К., 1985; Сорокопуд І. Її полонив наш край / Сорокопуд І. Струмки могутньої ріки. – Канів, 1988. – 88 с.; Комарницький М. Ванда Василевська в Умані // Уманська зоря. – 1980. – 29 січня.

Василенко Віктор Іванович (31.01/12.02.1839, с. Панське Золотоніського повіту – 24.03/6.04.1914, с. Білики на Полтавщині) – економіст і етнограф. Виступав і під псевд. Василенко К. У 1873 р. працював у Південно-Зах. відділі Рос. географічного т-ва. У 1870-х – мировий посередник на Київщині, згодом – статистик у Полтавському губернському земстві. Член Українського наук. т-ва в Києві. Автор праць «Очерки Полтавщины» (1885-87), «Земледелие по украинским народным воззрениям» (1893) та ін. Публікувався в журн. «Киевская Старина» протяг. 1885-1904 рр., де надрукував 22 статті, замітки, рецензії тощо, в т.ч. «Празднование понедельника в Малороссии» (1887), «Спорные вопросы в истории Золотоноши» (1893), «О юбилее и памятнике И.П. Котляревскому в Полтаве» (1895), «Деревня и ее развлечения (очерки и наблюдения)» (1904) та ін.

Лит.: Ханко В. Наукова спадщина Віктора Василенка // Архівний збірник на посвяту 90-річчю Полтавської вченої архівної комісії – Полтава, 1993. – с. 66-85.

Василенко Михайло Григорович (8.10.1949, с. Дрaбівці Золотоніського р-ну) – український поет, науковець, журналіст, етнограф. Народився в селянській сім'ї. Початкову освіту здобув у Дрaбівцях, середню – в Золотоноші (1966), навчався в Черкаському ПТУ, слюсарював на хімкомбінаті в Черкасах, служив у війську (1968-70). Після армії – черкаський завод «Хімволокно». У 1980 закінчив ф-т журналістики Київського ун-ту, працював у видавництвах, на державній службі в Києві. Із 1990 р. – член НСПУ, обирався заступником голови НСПУ, викладав у Київському нац. ун-ті (кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент). В. – автор збірок віршів «Орії» (1989), «Очарії» (1995), «Ористея» (1997), «Чотиричас» (1999), «До матері, додому» (2007), «Хода вітрів» (2010), у яких різнобічно прагне досягнути прадавнє минуле й сьогодення, вдається до міфології, народних звичаїв, пише про незбагнений зв'язок Людини і Природи. Спостерігається певна фольклоризація тексту. Водночас у сенсі версифікаційної майстерності немало віршів В. доволі вразливі, особливо щодо строфіки, ритму й римування. Незрідка емоційним ладом віршів В. дещо завуальовує певну прозаїзацію тексту. Багато віршів поета присвячуються рідному краю – Дрaбівцям, Золотоніщині, Черкащині, дорогим для автора людям – матері, рідні. Для низки віршів властиві карпатські мотиви й орнаментування. В. пише для дітей: збірки «Стрікоко» (1992), «Коровай» (2010), «Солов'ї дівча зманили» (2011), «Окрайчик і побігайчик» (2011). Як етнограф В. уклав книгу «Ви, зорі-зоряниці...: Українська народна магічна поезія. Замовляння» (1989); книги «Бояриня» Лесі Українки (1989), «Мозайка» та «Мозайка II» Івана Франка (2001, 2009), в яких уміщені Франкові тексти, які не ввійшли до 50-томника. В. – автор монографії «Іван Франко: поступ ідеї» (2009), в якій досліджено редакторсько-видавничу діяльність І. Франка, численних віршових і дослідницьких публікацій у періодиці. На слова В. написано ряд пісень. В. переклав укр. мовою повість С. Антонова «Яруги», віршові, прозові, публіцист. твори з німецької, румунської, іспанської, угорської, таджицької мов (Р. Райніса, Р. Франка, Г. Арнольда, А. Ернандеса, А. Сучевяну, Ш. Лежака, Ю. Акібірова та ін.). Лауреат літ. премій ім. Тараса Мельничука та «Тріум – перо». Пише публіцистичні, політичні, наукові статті. В. виступив редактором десятків книг сучасних укр. авторів.

Тв.: Василенко М. Очарії. – Коломия, 1995. – 96 с.; До матері, додому. – К., 2007. – 346 с.; Іван Франко: поступ ідеї. – Коломия, 2010. – 400 с.

Лит.: Косминіна П. Паростки правди, любові і болю: Творчість Михайла Василенка. – Коломия, 2011. – 280 с.; Коваленко Н. «І зерна думок... досягають до зір» // Златокрай. – 1999. – 26 листопада; Пономаренко М. Поет із-над Золотоношки // Златокрай. – 1998. – 10 жовтня.

Василенко Зоя Іванівна (30.11.1918, с. Ташлик Смілянського р-ну – не встан.) – музикознавець, фольклорист, збирачка народ. пісень, педагог. Кандидат мистецтвознавства. Походить із селянської сім'ї. Музич. освіту отримала в Дніпропетровському (фортепіан. відділ) і Київському (теорет. відділ) муз. училищах. Від 1940 р. навчалась у Київ. консерваторії (історико-теоретич. ф-т), у 1941-44 рр. – концертмейстер філармонії. 1944-49 рр. – викладач муз.-теоретичних дисциплін у Вечір. консерваторії для дорослих і дит. муз. шкіл. У 1949-75 рр. – науковий співробітник Ін-ту мистецтвознавства, фольклору та етногр. ім. М. Рильського АН України, після чого викладала в Київ. ін-ті культури. Канд. дисертацію В. захистила, дослідивши фольклористичну діяльність М. Лисенка, тісно пов'язаного з Черкащиною. В. працювала в галузі муз. фольклористики. Основною метою фолькл.-збирацької роботи В. було виявлення регіональних музич.-поетичних стильових і виконавських особливостей у традиційному та сучас. укр. фольклорі. Записувала фольклор інших народів, які мешкали в Україні, зокр. записала понад 300 болг. народ. пісень. В. – авторка багатьох теоретич. статей і праць із питань муз. фольклору, ред. і рецензент низки фольклорист. праць, зокр.: «Збирання болгарського фольклору на Україні» (1955), «Пісні югославських українців» (1956), «Подільські веснянки» (1962), «М. Лисенко як збирач народних пісень» (1962), «Закарпатські народні лісні» (1962), «Фольклористична діяльність М. Лисенка» (1972). Редагувала (у співавт.) «Українські народні пісні: У 2 т.» (К., 1954), «Коломийки» (К., 1969), «Народні пісні в записах С. Руданського» (1972) та ін.

Тв.: Василенко З. І. Фольклористична діяльність М. Лисенка. – К., 1972.

Літ.: Провдюк О. Українська музична фольклористика. – К., 1978; Укр. муз. енциклопедія. – Т.1. – К., 2006.

Василько (справж. – Міляєв) **Василь Степанович** (07.04/26.03.1893, с. Бурти Шполянського р-ну – 18.03.1972, Одеса) – актор, режисер, театрознавець, перекладач. Народний артист СРСР (1944). Закінчив гімназію, навчався на історико-філ. ф-ті Київського ун-ту (1913-16). Ще студентом працював у театрі М. Садовського, потім під орудою І. Мар'яненка. Працював у Київському «Молодому театрі» (1916-19), в «Кийдрамте» (1920-21), театрі «Березіль» (1922-26). Очолював Одеський, Харківський, Донецький, Чернівецький укр. драм. театри. Режисер низки вистав, у т.ч. за творами драматургів – уродженців Черкащини: «За двома зайцями» М. Старицького, «Гайдамаки» Т. Шевченка (власна інсценізація), «Богдан Хмельницький» О. Корнійчука. В. – один із засновників театрального музею (нині Держ. музей театрального, музичного та кіномистецтва в Києві). Разом із П. Долиною переклав із французької драму М. Метерлінка «Чудо святого Антонія» (1919). В. – автор театрознавчих праць «Микола Садовський та його театр» (1962), «Театру віддане життя» (1984) та ін.

Лит.: Недзведський А.В. Василь Степанович Василько. – К., 1960.

Васильченко Степан (справж. – Панасенко Степан Васильович) (27.12.1878/8.01.1879, м. Ічня Чернігівської обл. – 11.08.1932, Київ) – український письменник і педагог. Народився в селянській сім'ї. Закінчив п'ятирічну сільську школу, Коростишівську вчительську семінарію (1898), вчителював. Перші роки вчителювання привели В. на терени теперішньої Черкащини. Спочатку він 4 роки вчителював у с. Потоки, яке входило до Канівського повіту (тепер – Київська обл.), а навесні 1903 р. В. переводять учителем у с. Бурімку теперішн. Чорнобаївського р-ну. В автобіографічних записах «Мій шлях» В. вельми позитивно оцінив своє життя в Бурімці («Тут знову осміхнулось мені примарне щось. Школа двокласова,

гарна, з начальства ніхто не заглядає, співробітники – учителі хороші. Робота налагодилась. Діти люблять, люди поважають...»). За демократичні погляди і просвітницьку роботу В. потрапляє в «неблагодійні», його терміново переводять у Драбівську школу, яка справила на вчителя гнітюче враження передовсім захланністю місцевих учителів. Період свого раннього пед. досвіду В. назвав «летючим, неспокійним вчителюванням». Працюючи на Черкащині, В. збирав матеріали для низки своїх творів, зокрема повістей «На чужину», «Талант», оповідань «На хуторі», «З самого початку», «Божественна Галя» та ін. У кількох своїх творах В. змалював тип учителя свого часу – чесного, розумного, непокірного і прогресивного. В. – активний учасник Першої світової війни, у 1920-х брав діяльну участь у літературному, культурному, педагогічному житті України. Великий вплив на творче становлення В. справив Т. Шевченко, численні ремінісценції з творів якого є у творах В. Він – автор біографічної повісті про Шевченка (завершив тільки першу частину, опубліков. 1838 р. під назвою «Дитинство Шевченка», інша назва – «В бур'янах»), яка є частиною планованого великого епічного твору, що лишився незавершеним. В. належить авторство низки нотаток про Шевченка («Зичний голос», «Думки перед ювілеєм» та ін.), а також ряду інсценівок на шевченківську тематику для шкільного драмгуртка («Минають дні», «Кобзар у селянській хаті», «Під Тарасове свято» та ін.). Творчість В. досліджували літературознавці, долею пов'язані з Черкащиною, – Борис Деркач і Наталя Шумило. Школі в Драбові, де працював С. Васильченко, 1978 р. присвоєно його ім'я.

Тв.: Васильченко С. Твори: В 4 т. – К., 1959-60; В бур'янах. – К., 1968.

Лит.: Деркач Б. Степан Васильченко. – К., 1957; Шумило Н. Проза Степана Васильченка. – К., 1986; Комарницький М. «Летюче, неспокійне вчителювання» С. Васильченка // Черкаська правда. – 1960. – 24 липня; Пономаренко М. С. Васильченко на Чорнобаївщині // Світлий шлях. – 1974. – 30 липня; Зленко Г. «Летюче вчителювання» С. Васильченка // Черкаська правда. – 1964. – 5 вересня; Кравченко О. Драбівській школі незабаром 125! // Драбівщина. – 2008. – 24 вересня.

Василенко Онопрій Омелянович – див: Варнак Охрім.

Васильчук Микола Миколайович (06.08.1967, с. Великий Ключів Івано-Франківської обл.) – письменник, журналіст. Закінчив Великоключівську СШ (1984), ф-т української філології Чернівецького ун-ту ім. Ю. Федьковича (1991). У 1986-90-х рр. працював журналістом Жашківської район. газети, очолював літстудію «Гірський Тікич». Із 1990 р. – в Коломії на різних журналістських і музейних посадах. Створив і редагував журн. «Народний дім» (сім книг), співзасновник літ. т-ва «Плин». Канд. філолог. наук, доцент Прикарпатського ун-ту ім. В. Стефаника. Член НСЖУ та НСПУ. В. – автор збірок поезій «Коли мені не було й двадцяти» (1992), «Многолика «Ти» (1993), «По той бік подиху» (1994), біогр. нарису про уродж. Черкащини П. Демуцького, бібліографії про нього та путівника-нарису (1990, 1991), книг «З віку минулого: «Письменство на Коломийщині XVI ст. – 1939 р.» (1993), «Коломийський азбуковник. Бібліограф. словник» (2000), «Українська видавнича справа в Коломії: друга пол. XIX – XX ст. (2003), «З віку минулого: Поезія, переклади» (2005), «Силуети» (2006), «Профілі» (2011) та ін. Перекладач із чеської, польської мов, автор-упорядник енциклопед. видань, зб. поезій, літ.-крит. статей, публікацій у періодиці. Для ліричних поезій (переважно мініатюр) властива добра віршувальницька культура, оригінальність думки, світлість почуттів, тонка спостережливість за мінливістю світу й настрою людини. Окремі твори В. перекладено англ., нім., польською, рос., чеською мовами. Лауреат премій ім. преп. Йова Почаївського, ім. Т. Мельничука, ім. М. Підгірянки.

Тв.: Васильчук М. «Коли мені не було й двадцяти» – Коломия, 1992. – 28 с.; «Многолика «Ти». – Коломия, 1993. – 32 с.; По той бік подиху. – Коломия, 1994; [Добірка поезій] // Молодь Черкащини. – 1987. – 26 вересня; Порфир Демуцький (1860 – 1927). Біогр. нарис. – Черкаси, 1991. – 80 с.

Лит.: Васильчук М. Коломийський азбуковник. – Коломия, 2000. – с. 29-31.

Ватутіне – місто обласного підпорядкування, певний час входило до складу Звенигородського р-ну. Засноване 1947 р. як поселення шахтарів. Робітниче поселення «Шахтинське» 19.04.1949 р. перетворене в селище міського типу й назване ім'ям відомого воєначальника М.Ф. Ватутіна. Розташоване на р. Шполка. Із 1952 р. – місто, з 1992 р. – місто обласного підпорядкування. В. – один із літературних осередків Черкащини. У місті народився поет і культуролог О. Гриценко, здавна мешкає письменник Василь Дергач (Дергачов), мешкали чи мешкають здібні літератори Яків Амелін, Олег Орловський, Віра Красильник, Надія Лебедик, Дмитро Горбенко, Василь Бофонов, Йосип Спектор, Наталія Козубенко, Наталія Кучерук, Марія Шемена, талановитий перекладач Володимир Гуцаленко, краєзнавець і літературознавець Валерій Бурій, здібні молоді літератори. Із 1999 р. в місті діє літ.-мист. об'єднання «Витоки», міська газета «Місто робітниче» періодично вміщує літературні сторінки та матеріали літературного змісту, передовсім краєзнавчого. 1997 р. вийшла друком збірка поезій ватутінських авторів «Рідне місто моє». Немало місцевих і немісцевих авторів присвятили свої твори Ватутіному, в т.ч. М. Гірник, М. Іванченко, Я. Івашкевич, В. Красильник, В. Кисельов. Останній у романі «Человек может» (1962) цілий розділ присвятив місту.

Лит.: Блажко П. Ватутіне. Історичний нарис. – Черкаси, 2001. – 160 с.; Бурій В. Твоє Ватутіне від А до Я. Короткий словник-довідник. – Черкаси, 2003. – 20 с.; Дергач В. Ватутіне. – Дніпропетровськ, 1977; Рідне місто моє. Ватутіне літературне. – Черкаси, 1997. – 96 с.

«Ватутіне літературне» – періодична літ. сторінка Ватутінської міської газети «Місто робітниче». Функціонувала з поч. 1990-х рр. до середини 1999-го, коли літсторінка в газеті стала називатись «Витоки». На літсторінці «В.л.» публікувались твори переважно місцевих авторів (вірші, проза, переклади, бувальщини, «долі людські», літ.-краєзнавчі матеріали).

Лит.: Ватутіне літературне // Місто робітниче. – 1998. – 6 березня.

Вашенко– Захарченко Андрій Єгорович (5/17.12.1815, с. Маліївка Золотоніського р-ну – р. см. невід.) – український письменник-драматург, театральний діяч і критик. З 1833 р. перебував на військовій службі. Вийшовши у відставку, в 40-50-х рр. виступав із власною трупю по Україні, а також у Курську, Орлі, інших містах. Писав рецензії на театр. вистави для журн. «Репертуар и пантеон» (Еще об одном благородном театре в Кременчуге) (1846), «Кременчугский театр» (1847)). В.–З. – автор водевілів і фарсів, побудованих на літературних і фольклорних джерелах – «Оказія з Микитою», «Тоді скажеш гоц, як вискочиш», «Один порадив, другий утішив», «Оглядівся, як наївся», «Козак по своїй волі в 1855 році», «Поярмаркував». П'єси В.–З. брали до постановки професійні й аматорські театри Києва, Харкова, Львова та ін. міст. Одним із перших В.–З. інсценізував повість М. Гоголя «Вечори на хуторі поблизу Диканьки». Написав продовження «Мертвих душ» (1857) і «Мемуаров о дядюшках и тетушках» (ч.1-4, М., 1860) М. Гоголя.

Тв.: Театр А.Е. Вашенко–Захарченко. – Т.1. – К., 1857.

Лит.: Українська літературна енциклопедія. – Т.1. – К., 1988.

Одержано редакцією 21.01.2015 р.

Прийнято до публікації 02.02.2015 р.